

VELIKA ZABLUDA: LIBERALNI SNOVI I MEĐUNARODNA REALNOST

Džon Miršajmer, *Velika zabluda: liberalni snovi i međunarodna realnost*, Centar za međunarodnu saradnju i održivi razvoj – CIRSD, Beograd, 2019, str. 315

Knjiga profesora Džona Miršajmera (*John Mearsheimer*) – *Velika zabluda: liberalni snovi i međunarodna realnost* (*The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*) predstavlja sveobuhvatno delo koje u svojoj biti kritikuje američku hegemoniju i militaristički nagon. Miršajmer je kulturni autor iz oblasti nauke o međunarodnim odnosima i profesor političkih nauka na Univerzitetu u Čikagu (*University of Chicago*). Poznat je po svojim naučnim radovima u kojima promovise ideje tzv. ofanzivnog realizma kao pravca mišljenja. Najpoznatije delo profesora Miršajmera je „Tragedija politike velikih sila“ (*The Tragedy of the Great Power Politics*), iako je objavio mnoga druga dela koja spadaju u najcitiranije radove ikada u nauci o međunarodnim odnosima.

Izuzetno kritički pristup američkoj spoljnoj i bezbednosnoj politici provejava kroz čitavo delo koje već u samom nazivu nosi provokativnu sintagmu „velika zabluda“. Zabludjujući paradoks leži u tome da postoji duboki jaz između američkog modela uređenja sveta koji bi trebalo da garantuje ljudska prava, promovise demokratiju i planetu učini bezbednijim mestom za život ljudi. Međutim, sprovođenje tog modela u praksi dovodi do potpuno suprotnih posledica uključujući kršenje ljudskih prava, nametanje ideja, urušavanje mira i stabilnosti i ugrožavanje liberalnih vrednosti u samim Sjedinjenim Američkim Državama.

Pitanje na koje autor pokušava da argumentuje odgovor nije „da li“, već „zašto“ je liberalna hegemonija u praksi osuđena na propast. Spoljna politika liberalne hegemonije usvojena je kao zvezda vodilja u pobedničkom zanosu posle Hladnog rata. Međutim, prema stavu Miršajmera liberalizam kao ideja biva nadvladan nacionalizmom i realizmom koji, kako navodi, „razbijaju iluziju liberalne ideje“.

U prvom delu knjige Miršajmer definiše ova tri pojma i to: liberalizam, nacionalizam i liberalnu hegemoniju. Značajne premise na kojima počiva analiza ova tri pojma jeste negiranje ispravnosti teorija koje smatraju da je čovek po prirodi zao jer ima urođeni greh (Rajnhold Nibur) ili dobar u prirodnom stanju (Žan Žak Ruso). Miršajmer ovakve zaključke smatra netačnim, jer ne postoji jasno definisana koncepcija „dobrog“ i „lošeg“ i govori da ljudi, kao i države, mogu biti agresivni u zavisnosti od okruženja u kome postoji ili ne postoji hijerarhija. U anarhičnom sistemu države se ponašaju agresivnije nego što bi to bio slučaj da postoji jasno hijerarhizovan odnos. Miršajmer objašnjava dve osnovne premise na kojima počiva liberalizam. Prvo, pretpostavka prema kojoj pojedinac ima prednost u

odnosu na grupu i druga prema kojoj pojedinci ne mogu postići univerzalno važeći kompromis oko bazičnih principa, što neretko dovodi do nasilja. Potencijalno nasilje liberalizam sprečava tako što se pojedincima garantuju neotuđiva prava, a država poput čuvara sprečava i sankcioniše kršenje tih prava od strane drugih pojedinaca. Usvajanje liberalizma kao osnovnog skupa principa funkcionisanja društva učinilo je državu da se ponaša zaštitnički i u odbrani tih ideja koristi odgovore nesrazmerne pretnji.

Pretpostavke drugog „izma“, kako navodi Miršajmer, počivaju na stavu da su ljudi društvena bića i da je odanost grupi mnogo važnija od individualizma. Kada govori o grupama navodi naciju kao najvažniju grupu, važniju čak i od porodice. Dominaciju nacionalizma nad liberalizmom autor argumentuje činjenicom da je čitava planeta premrežena nacionalnim državama, kao i da mnoge nacije (grupe) žele sopstvenu nacionalnu državu, a manje od polovine tih država ustrojeno je na principima liberalizma.

Posle definisanja liberalizma i nacionalizma, Miršajmer govori o liberalnoj hegemoniji, tj. pokušaju da SAD oblikuju svet prema sopstvenoj matrici. Neke od glavnih mehanizama tog preoblikovanja vidi u širenju demokratije na druge države, nametanje integracionih aranžmana u domenu međunarodne politike i ekonomije. Miršajmer ne odriče moć liberalne ideje i čak navodi da bi u teoriji svet bio bolje mesto za život ukoliko bi se te ideje mogle sprovesti. Međutim, u dodiru sa realnošću liberalizam ostaje nesprovodiv i pobeđen od strane nacionalizma.

Liberalna hegemonija koju su sprovodile SAD posle hladnoratovske ere osuđena je na propast. U svojim analizama autor navodi i neke konkretne primere, poput implementacije Bušove doktrine na Bliskom istoku gde je pokušaj širenja demokratije u ovom području doživeo potpuni fijasko. Takođe, navodi ukrajinsku krizu kao posledicu sprovođenja ove ideje, što je dovelo do zatezanja odnosa sa Rusijom. Ipak, kao najvažniji odnos u savremenim međunarodnim odnosima vidi odnos SAD i Kine, koji je takođe pomeren u korist Kine zbog naivnog uverenja da bi ona mogla postati liberalna demokratija.

Sumiranje događajne istorije u teorijskom modelu koji je ponudio autor značajan je deo ove knjige, ali verovatno najvažniji naučni značaj Miršajmerovog dela leži u objašnjenju zašto liberalna hegemonija kolapsira. Razlog vidi u moći nacionalizma i pritiska realizma nad liberalizmom. Miršajmer kaže: „Ideja da SAD mogu ići po svetu pokušavajući da uspostave demokratije i sprovedu društveni inženjering, jednostavno je recept za nevolju“. Snaga nacionalnih država često je takva da odoleva spoljnim uticajima i mešanjima, što dovodi i do nasilja. U većem delu sveta ljudi preferiraju bezbednost u odnosu na liberalnu demokratiju, makar je garantovana od strane autoritarnih režima. Posle Hladnog rata svet je ušao u eru „unipolarnog momenta“ koji je, prema Miršajmeru, prestao da postoji što je označio konačan kraj liberalne hegemonije. Danas je svet arena u kojoj

i neke druge sile imaju svoje viđenje sveta koje je u jasnoj diskrepanciji u odnosu na američku liberalnu ideju.

Knjiga profesora Miršajmera pisana je na razumljiv i zanimljiv način, iako značajno doprinosi naučnom fondu. Možda najveća zamerka dokazivanju hipoteze o propasti liberalne hegemonije leži u nejasnom definisanju tog pojma. Naime, Miršajmerov pogled ne nudi odgovor na neretke savezničke aranžmane SAD i autoritarnih država poput Saudijske Arabije, što jasno govori o nestalnim američkim težnjama da ideju liberalne demokratije prošire po čitavoj planeti. Pragmatizam jasno pokazan u pojedinim primerima u sukobu je sa pomalo fatalističkim stavom autora da je liberalna demokratija posle Hladnog rata nešto poput svetinje za SAD. Postavlja se pitanje koliko su SAD zaista verovala u ideju liberalne demokratije, što Miršajmer uzima kao aksiom.

Profesor Miršajmer je majstor da svojim delima razbukta debatu u naučnoj javnosti, što je ova knjiga takođe uspeła. Alternativni pogled u odnosu na većinu dela iz oblasti međunarodnih odnosa i spoljne politike, čini ovu knjigu provokativnom i interesantnom ne samo za ljude iz naučno-stručne javnosti. Istraživačko pitanje koje postavlja autor čitaoca tera na razmišljanje, čak i u slučaju osporavanja većine argumenata iznetim u knjizi. Značaj ovog dela upravo i jeste u nameri da čitaoca podstakne na preispitivanje uverenja o slepoj veri u univerzalno važenje liberalizma kao ideje.

Bogdan STOJANOVIĆ